pr. Kr.), ankstyvuoju žalvario amžiumi (II tūkst. pr. Kr. 2 ir 3 ketvirčiai). Šiuo metu negalime pasakyti, ar ankstyvojo žalvario amžiaus keramikos tipų įvairovė rodo kelias skirtingas gyvenvietes šioje vietoje, ar tik atspindi tam laikotarpiui būdingų įvairių stilių simbiozę.

Tomas Ostrauskas, Rimutė Rimantienė

Stone and early Bronze Age site No 1 in Katra Ištakos

An area of 37 m² was excavated. The research on Katra Ištakos settlement produced artifacts from late Paleolithic Swidrian culture as well as early Neolithic Dubičiai stage of Nemunas culture, while in early Bronze Age settlement there was revealed a habitation zone.

Tomas Ostrauskas

Varėnės 2-oji senovės gyvenvietė

Varėnės senovės gyvenvietė (Varėnos raj., Varėnos s-ja, Glūko k.) yra kairiajame Varėnės upės krante, jai ištekėjus iš Varėnio ežero, į P nuo buvusio Alytaus–Varėnos geležinkelio tilto per Varėnę liekanų, ant 13,5 m aukščio viršutinės viršsalpinės terasos. Š gyvenvietės dalis buvo visiškai sunaikinta tiesiant minėtąjį geležinkelį, P dalis apgadinta čia buvusių Rusijos imperijos kazokų kareivinių ir arimo sodinant mišką. Paminklų sąrašuose gyvenvietė vadinama Glūko 11-aja gyvenviete.

Pirmą kartą šios gyvenvietės Š dalį užfiksavo akad. K. Jablonskis, ji vadinta Varėnės upės Č stovykla (*LAA,* t. 1, p. 76). 1995 m., žvalgant L. Kavaliausko kolekcijoje užfiksuotas archeologijos vertybes, gyvenvietėje ištirti 3 1 m² dydžio šurfai parodė, kad į P nuo geležinkelio suardyto ploto yra išlikusi vėlyvojo mezolito gyvenvietė. Tolesni gyvenvietės tyrinėjimai buvo finansuojami pagal Valstybinio studijų ir mokslo fondo remiamą programą „Akmens amžius Pietų Lietuvoje".

1996 ir 1997 m. Varėnės 2-ojoje senovės gyvenvietėje buvo ištirtas 184 m^2 dydžio plotas. Surinktas 2471 titnago dirbinys, keli tūkstančiai titnago nuoskalų, daug akmens dirbinių ir keramikos fragmentų. Tyrinėjama buvo 2 m pločio perkasomis, suskirstytomis 1 m^2 dydžio kvadratais. Titnago dirbiniai, skaldytiniai, skeltės, keramikos fragmentai ir akmens dirbiniai buvo fiksuojami 2 koordinačių sistema, pažymint sluoksnio dalį, kurioje jie buvo rasti; nuoskalos rinktos kiekvienam kvadrato sluoksniui atskirai. Visi radiniai iš aptiktų vėlyvojo mezolito pastatų duobių buvo fiksuojami 3 koordinatėmis.

Tik prasidėjus stacionariems tyrinėjimams, paaiškėjo, kad ši gyvenvietė nėra vienalaikė. Tarp titnago dirbinių savo apdirbimo technika ir dirbinių tipais išsiskyrė vėlyvojo paleolito radiniai. Buvo aptikta mažytė, matyt, vienos mažosios šeimos, Liungbiu-Bromės tipo stovyklavietė, datuotina Aleriodo laikotarpio antrąja puse (X tūkst. pr. Kr. antroji pusė). Jai būdinga gan išskirtinė titnago apdirbimo technika: nuo vienagalių skaldytinių tiesioginiu („kietu") mušimu buvo nuskeliamos nuoskalos. Iš jų statmenu retušu formuoti dirbiniai. Stovyklavietėje rasti 2 strėlių antgaliai iš netaisyklingų nuoskalų statmenu retušu suformuotomis plačiomis įkotėmis, daug sunaudotų vienagalių skaldytinių, grąžtelis. Šios stovyklavietės titnago dirbiniai buvo pagaminti iš titnago su rausvomis juostelėmis žaliavos. Jie buvo su stora rausvai pilkšva patina.

Vėlyvojo Driaso laikotarpiu (IX tūkst. pr. Kr. vidurys–antroji pusė) datuotini vėlyvojo paleolito Svidrų kultūros ir Arensburgo kultūros tipo vietinių paleolitinių grupių titnago radiniai. Šių kultūrų titnago pirminis apdirbimas pasižymi netiesioginio mušimo technika (per raginį ar kaulinį tarpiklį) netaisyklingoms skeltėms nuo dvigalių skaldytinių skelti. Būdingiausi radiniai: dvigaliai skaldytiniai įstrižomis aikštelėmis, skeltės nuo jų ir iš šio tipo skelčių pagaminti dirbiniai. Svidrinių strėlių antgalių įkotėje matyti plokščias („svidrinis") retušas, kuriuo buvo šalinta skėlimo kuprelė, kliudžiusi antgalį įtverti. Arensburginio tipo antgaliai trejopi: trikampio formos, kurių viršutinės antgalio dalies šonas nupjautas įstrižai statmenu retušu ir tokiu pat būdu suformuota plati įkotė, antgalis iš masyvios pailgos skeltės plačia statmenu retušu suformuota įkote, antgalis spyglio formos smailėjančia įkote iš netaisyklingos nuoskalos plačiu

smaigaliu. Šiuos, atrodo, savo išvaizda labai besiskiriančius antgalius sieja kitokia nei Svidrų kultūros kuprelės šalinimo technika – kuprelė įstrižai nuskeliama.

Unikalūs yra šioje gyvenvietėje ištirti 3 vėlyvojo mezolito (VI tūkst. pr. Kr.) Janislavicų kultūros pusiaužeminės tipo pastatai. Tai 3–4 m ilgio ir 2,5–3 m pločio, 1,2–2 m gylio ovalios duobės su židinių pėdsakais centre. Tokio tipo pastatai yra laikomi žieminiais. Pastatų duobės pilnos smėlio su itin gausiais radiniais: titnago dirbiniais ir skalda, perdegusiais kauliukais, akmens nuoskalomis ir kaitinimo akmenų trupiniais. Viename iš pastatų rasta gludinimo plyta iš smulkiagrūdžio smiltainio. Greta pastatų buvo aptiktos kelios vėlyvojo mezolito ūkinės duobės su titnago radiniais, deja, dauguma jų rasta po augančiomis senomis pušimis. Gyvenvietės teritorijoje, pastatuose ir duobėse, buvo surinkta daugybė vėlyvojo mezolito titnago: vienagaliai skaldytiniai ir nuo jų nuskeltos taisyklingos skeltės, trapecijos, lancetai su smaigaliais skelčių apatiniuose galuose, mikrorėžtukai, nelygiašoniai trikampiai mikrolitai, ašmenėliai iš skelčių dalių, netaisyklingi gremžtukai iš nuoskalų, grąžteliai, grandukai, ovalieji kirveliai, kampiniai rėžtukai, suformuoti nuskėlimais nulaužtuose skelčių galuose. Nors surastos vėlyvojo mezolito pastatų ir ūkinės duobės, atrodo, yra planingai išsidėsčiusios, nesiskiriančios savo titnago medžiaga viena nuo kitos, tačiau į klausimą, ar jos yra vienalaikės, dar negalima galutinai ir vienareikšmiškai atsakyti. Tam reikia visiškai ištirti šią gyvenvietę ir smulkiai išanalizuoti surinktus duomenis bei titnago medžiagą.

Ištirto ploto V dalyje, pačiame terasos pakraštyje, po didžiulės pušies šaknimis ir aplink ją, buvo aptikta nedidelė ankstyvojo neolito Nemuno kultūros Dubičių etapo gyvenvietė (V–IV tūkst. pr. Kr.). Jos kultūrinis sluoksnis nuo vėlyvojo mezolito kultūrinio sluoksnio kai kur buvo atskirtas įvairaus storio užpustyto smėlio sluoksneliu. Tai yra svarbu, nes šios gyvenvietės titnago inventorius yra labai panašus į vėlyvojo mezolito gyvenvietės (todėl, kad šio tipo ankstyvojo neolito gyvenvietes paliko tiesioginiai vėlyvojo mezolito Janislavicų kultūros palikuonys). Manome, kad ši nedidelė gyvenvietė – tai vienos mažosios šeimos trumpalaikio apsistojimo vieta. Ankstyvojo neolito gyvenvietėje rasta šukių (1 smailiadugnio maišelio formos puodo, liesinto augalinėmis priemaišomis), keletas

titnago dirbinių. Tarp jų išsiskiria lancetiniai strėlių antgaliai, nuo mezolitinių besiskiriantys smaigalio vieta (skeltės viršutiniame gale) ir pagrindo retušu.

Ištirto gyvenvietės ploto P dalyje rastos stulpinės konstrukcijos pastatų su židiniais liekanos; jos datuotinos I tūkst. pr. Kr. ir priskirtinos Brūkšniuotosios keramikos kultūrai. Pavienių šios kultūros keramikos šukių rasta visame ištirtame plote. Šiai kultūrai priklausė ir trikampiai širdiniai plokščiai retušuotu paviršiumi strėlių antgaliai. Vienas jų buvo aptiktas kartu su brūkšniuotosios keramikos šuke stulpavietėje, o kito ruošinys – vieno iš pastatų židinyje kartu su daugybe keramikos fragmentų.

Tomas Ostrauskas

Stone Age settlement No 2 in Varėnė

An area of 184 m² was examined. The findings included artifacts from late Paleolithic Swidrian culture, among them those of Ahrensburgh type, late Mesolithic Janislawice culture, early Neolithic Nemunas culture and Stroked Ceramic culture (the 1st millennium B.C.). The research covered huts from late Mesolithic period and a few post construction houses of Stroked Ceramic culture.

Rimutė Rimantienė

Grūdos ežero 3-ioji gyvenvietė

Gyvenvietė yra Grūdos ežero V krante, apie 1 km į PV nuo Kabelių II (Ašašninkų) kaimo. Iš R ir P ją supa supelkėjusi ežero pakrantė, apaugusi krūmais, iš V ir Š – pušynas. Ji atrasta 1995 m. T. Ostrausko (žr. *ATL 1994 ir 1995 metais,* V., 1996, p. 320–321), tyrinėta 1996 m., R. Rimantienės vadovaujamos LII ekspedicijos pagal programą „Akmens amžius Pietų Lietuvoje".

Atkastas 64 m² plotas. Gyvenvietė buvo pačiame miško kelyje, todėl gerokai apnaikinta. Visame plote paviršių buvo užklojęs 20–25 cm storio